

HISTORISK TIDSKRIFT
(Sweden)

130:2 • 2010

Märklig historieskrivning om Finland

Kommentar till Lennart Andersson Palm

Av Margaretha Mellberg

Behövs verkligen den statliga myndigheten Forum för levande historia? Myndighetens enda syfte tycks vara att informera om allt ont i (den moderna) historien. Kritiken från professionella historiker går ut på att denna myndighet informerar om mänsklighetens illdåd med en etisk, och inte vetenskaplig, inställning som huvudsaklig drivkraft. Lennart Andersson Palms senaste replik i frågan får emellertid läsaren att undra om de etablerade historikerna själva är så mycket bättre.

I ett debattinlägg *Historisk tidskrift* 129: 2 (2009) drar Andersson Palm paralleller mellan Forum för levande historia och en pågående internationell diskussion om kriminalisering av dem som förnekar Förintelsen, alltså historieskrivning ur ett legalitetsperspektiv i stället för ett vetenskapligt perspektiv. Så långt är jag helt överens med Andersson Palm. Eskil Francks svar till Andersson Palm i *Historisk tidskrift* 129:3 (2009) övertygar inte. Franck framhåller att Forum för levande historia följer grundlagen. Emellertid är historiker ett yrke som kräver en viss yrkeskunskap. Man förvärvar inte denna yrkeskunskap per automatik för att man följer grundlagen.

Andersson Palms replik till Franck i *Historisk tidskrift* 129:4 (2009) går ut på att med exempel visa att Forum för levande historia skriver vinklad historia. Men om man anklagar någon för att skriva vinklat får man inte själv göra sig skyldig till samma sak. Det gör emellertid Andersson Palm. Så här skriver han om Finlands historia:

En historisk karta över Europa 1942 osynliggjorde Finlands roll som angripare under fortsättningskriget. Detta krig påbörjades 1941 efter att Sovjets anfall på Finland 1939 avslutats genom ett fredsavtal våren 1940. Under fortsättningskriget, då finnarna gick i armkrok med Nazityskland, återerövrades snabbt de områden som ryssarna i det föregående kriget lagt beslag på. Därefter fortsatte Finland emellertid sin framryckning och ockuperade östra Karelen där förfinskning av befolkningen och etnisk rensning påbörjades. Att Finland deltog i

belägringen och utsvaltningen av Leningrad, ett av andra världskrigets värsta brott mot mänskligheten, sopas under mattan.¹

Ovanstående stämmer inte överens med vad som hände under Finlands fortsättningskrig 1941–44. Att gå ”i armkrok” är ingen folkrättslig term. Såväl Tyskland som Sovjet definierade Finland som Tysklands bundsförvant. Denna beteckning erkändes inte i Finland. Man kallade sig ”cobelligerent”, det vill säga medkrigförande. ”Cobelligerent” innebär att två eller flera länder för krig mot en gemensam fiende, men man är inte lierade. Att Finland förde ett separat krig erkändes av Sverige, men inte av England, medan USA inte uttalade sig. Vid Teherankonferensen i november–december 1943 erkändes Finlands status som separatkrigförande. Finlands armé stod inte under tyskt befäl. Finlands regering var parlamentariskt tillsatt. Finland införde inga judelagar. Den enda skriftliga överenskommelse som fanns mellan Nazityskland och Finland var den försäkran som president Risto Ryti skrev i krigets slutskede, sommaren 1944, i vilken han lovade att inte sluta fred med Sovjet utan Tysklands medgivande. Denna försäkran fick ingen praktisk betydelse.

Att Finland över huvud taget gav sig in på detta krigiska företag hänger ihop med den ändrade Barbarossaplanen och frontens utsträckning längre norrut. Det var samma dilemma Sverige stod inför i samband med midsommarkrisen, fast mycket mera tillspetsat i Finland. Sverige valde då det realpolitiska alternativet och bröt mot neutraliteten. Finland gjorde samma slags val och gick med i kriget. Om det var rätt val är en historisk fråga som fortfarande diskuteras både i Sverige och i Finland.

För Andersson Palms resonemang är det väsentliga emellertid vad som hände under själva kriget. I Finland hoppades man på att återfå de områden man förlorat till Sovjet efter vinterkriget. Att armén sedan fortsatte att marschera längre in i Karelen kan tillskrivas en sällsynt halsstarrig och politiskt omogen regering, som delvis agerade på eget bevåg utan riksdagens vetskap och på tvärs mot arméledningens sakkunskap. Motiven var emellertid inte erövring av Fjärrkarelen. ”Storfinland” var en enfaldig idé levererad av den finska fascismen, som visserligen var representerad i regeringen, men i minoritet (en representant). Mannerheims välkända och bombastiska dagorder, utfärdad vid krigsutbrottet, var hans personliga blomsterpoesi

1. Lennart Andersson Palm, ”Politisk historia i regeringsregi: replik till Eskil Franck”, *Historisk tidskrift* 129:4 (2009) s. 657f.

utan reell politisk betydelse. Waldemar Erfurth, tysk general i Finland under fortsättningskriget, delar in det finska stämmingsläget i tre grupper: de som var positiva till ett krig vid Tyskland sida, de som önskade föra ett ställningskrig i avvaktan på lämpliga fredsvillkor och de som önskade att Finland omedelbart skulle dra sig ur kriget. Den mellersta gruppen var i majoritet.² Erfurth rapporterade till Tyskland från Finland så han hade inget att vinna på att tona ned den första gruppens – de finska fascisternas – uppfattning på det sätt han gör. Därför bör hans beskrivning uppfattas som trovärdig.

Den finska regeringen menade att erövrade områden i Karelen skulle kunna användas som pant vid framtida fredsförhandlingar. Arméledningen var av en annan åsikt. Motargumentet var att man inte kan säga sig inneha ett område för att använda detta som pant innan områdets försvar är säkrat, vilket det inte var.³

Slutligen en viktig korrigerig av Andersson Palms historieskrivning: Eftersom den finska armén inte stod under tyskt befäl kunde man själv välja om man skulle skicka trupper till belägringen av Leningrad eller låta bli. Man valde att låta bli. Finland deltog inte i belägringen av Leningrad, vilket Andersson Palm felaktigt påstår.⁴

En svårbehandlad aspekt när det gäller uppgörelser med nazistiskt förflutet är att nödvändiga avslöjanden av komprometterande handlingsalternativ tenderar att i läsarens ögon försumma helheten. Som universitetslärare har jag flera gånger fått uppleva att en *majoritet* av en studentgrupp är övertygad om att Sverige var det land i Norden där nazisterna hade sitt starkaste fäste och sina flesta sympatier. Denna uppfattning har studenterna bildat sig utifrån läsning av de senaste decenniernas forskning om svensk nazism,

2. Waldemar Erfurth, *Der finnische Krieg* (Wiesbaden 1950) s. 197.

3. K. L. Oesch, *Finlands öde avgöres på Näset år 1944* (Borgå 1947) s. 193. Oesch var kommandant på Karelska näset under junioffensiven 1944.

4. Att Finland inte deltog i belägringen av Leningrad är välkänt i finländsk historieskrivning samt för alla som är insatta i Nordens historia under andra världskriget. Matti Klinge, *Blick på Finlands historia 4:e* uppl. (Stockholm 2001) s. 135; Mats Jakobson, *Finlands väg 1899–1999: från kampen mot tsarväldet till EU-medlemskap* (Stockholm 1999) s.62. Mannerheim framhåller även i sina minnen att han vägrade delta i belägringen – en faktauppgift som han svärigen hade kunnat framhålla om det inte stämde, *Marskalkens minnen: nationalupplaga av G. Mannerheims minnen I–II*. (Helsingfors 2006 [1954]) s. 299. Ytterligare en omständighet värd att notera är att belägringen av Leningrad pågick under Teherankonferensen, då Finlands status som separatkrigförande erkändes. Ett sådant erkännande hade knappast varit tänkbart om Finland deltagit i denna belägring, som enligt Andersson Palm var ett av andra världskrigets värsta brott, vilket är ett omdöme där såväl samtiden som jag själv är helt eniga med Andersson Palm.

utan att man samtidigt har satt sig in i nazismen och fascismen i de andra nordiska länderna. På liknande sätt kan översiktsböcker som bygger på bearbetningar förefalla att framhäva nazistiskt och fascistiskt inflytande som om det var sanktionerat av regering och riksdag. Utifrån fakta från Antti Laines historik över den finska fascismens intentioner och den tyska nazismens aktioner, som enbart behandlar dessa aspekter, inte Finlands politik i stort, skriver till exempel David Kirby en kortfattad framställning över politiken i Fjärrkarelen. En sådan summarisk redogörelse kan få en icke insatt läsare att uppfatta de fascistiska planerna på ett Storfinland som sanktionerade av regeringen, vilket inte stämmer. AKS (Akateeminen Karjalan Seura), en fristående finsk fascistisk studentförening, som för övrigt hade uppgått i IKL (Isänmaallinen kansanliikke, det vill säga det finska fascistiska partiet) vid tiden för fortsättningskriget ser i den framställningen ut att vara representant för hela universitetet.⁵ Andersson Palm går emellertid mycket längre än ovanstående typ av feltolkningar. Han anger inga källor, men hans historieskrivning, inklusive de oriktiga uppgifterna om Leningrads belägring, överensstämmer trots den starkt förkortade formen till alla delar med den historieskrivning som Hilding Hagberg, en av det svenska kommunistpartiets mest Sovjettrogna ledare, presenterar en översikt från 1966.⁶

Risken med att utmåla historien som mycket värre än den var är att man därigenom frammanar en apologetisk historieskrivning och på det sättet förbigår de händelser där en uppgörelse verkligen vore på plats. Det finns en hel del i det finska fortsättningskrigets historia som både har förtigits och förskönats. Exempel: Finland hade visserligen inte judelagar, men man avvisade ändå en grupp baltiska flyktingar, varav ett tiotal som ingick i gruppen var judar. Endast en person (en man) överlevde och vittnade mot de ansvariga (inrikesminister Toivo Horelli och chefen för statspolisen Arno Anthoni) i en senare krigsförbrytarprocess. Även om denna avvisning inte kan karakteriseras som etnisk rensning var den ett brott.⁷

Ytterligare exempel är den försumlighet som Finlands regering visade inför de möjligheter att sluta separatfred som landet från och med 1943 de

5. Antti Laine, *Suur-Suomen kahdet kasvot: Itä-Karjalan siviiliväestön asema suomalaisessa miehityshallinnossa 1941–1944* (Helsingfors 1982); David Kirby, *Östersjäländernas historia 1772–1993* (Stockholm 1995) s. 363.

6. Hilding Hagberg, *Röd bok om svart tid* (Staffanstorps 1966) s. 142–149.

7. C. O. Frietsch, *Finlands ödesår* (Stockholm 1945) s. 329; Atos Wirtanen, *Mot mörka makter* (Tammerfors 1964) s. 226.

facto gavs från sovjetiskt håll med internationellt stöd. Dessa fredstrevare kulminerade i de havererade marsförhandlingarna 1944. Finland kom så långt att man skickade en delegation till Moskva, men man godtog inte de villkor som erbjöds eftersom de ansågs för hårda. Villkoren vid de slutliga förhandlingarna om vapenstillestånd blev inte mildare. Men mellan mars och september 1944 inträffade den sovjetiska juniioffensiven på Karelska näset. Mer än hälften av dem som stupade under Finlands fortsättningskrig gjorde det under denna offensiv. Att man försummade möjligheten att dra sig ur kriget våren 1944 visar på en häpnadsväckande aningslöshet om andra världskrigets realiteter. Vill man göra upp med Finlands historia under fortsättningskriget är det sådant man får gå till rätta med, inte någon sorts etnisk rensning, som Finland för övrigt inte hade resurser att genomföra, eller Leningrads belägring, som alltså inte var en finsk angelägenhet.

Man skulle kunna invända att Finlands historia endast utgör en liten del av Andersson Palms hela argument, men alla som har sysslat med argumentationsanalys vet att *en* felaktig uppgift kan undergräva hela argumentets trovärdighet. En så anmärkningsvärt vinklad beskrivning av Finlands fortsättningskrig som Andersson Palm för fram är inget slagkraftigt argument så länge huvudtesen i resonemanget går ut på att det är Forum för levande historia som vinklar historieskrivningen.

Det är utifrån bristen på professionell metodkunskap som kritiken mot Forum för levande historia bör formuleras. Det är däremot ingen eloge för historikerskrået när en professionell historiker själv levererar en lika vriden historia.

Lika ofta återkommande som uppgifterna om svenska skolelevers påstådda okunskap om andra världskriget och Förintelsen, är larmrapporter om deras undermåliga kunskaper i matematik. Jag har emellertid ännu inte hört något förslag om att inrätta en statlig myndighet för att åtgärda det problemet. Skola och universitet förväntas på egen hand ta itu med okunnigheten. Ett motsvarande förtroende har uppenbarligen inte historieämnet. Vi historiker bör kanske fråga oss varför.